

կը վերադրէ՝ անտեսելով նոյն այդ բացատրութեան ընթացքին երևան եկած և զայնիք զժառանգութիւններ։ Ժամանակը միայն կրնայ վկան ըլլալ թէ մարդկութիւնը բանականութեամբ պիտի կարենա՞յ զոչնչացուցիչ լուծում մը դնել «ինչո՞ւ կեանք զոյութիւն ունի» հարցումին։

Տակաւին կայ յաւիտենութեան, անմահութեան գաղափարը։ Կրօնական իմաստով, մարդուն հոգին (անհատականը) կ'ապրի մարմնի տարրալուծումէն ետք։ Կեանքի մեքենական բնոյթին հաւատացողներ սրտի վերջին արոյթին մէջ, մարմնին հետ հոգիին ալ մահալուծութիւնը կը տեսնեն։ Սակայն այս խումբին մէջ կան անհատներ, որոնք կը տրտմին որ իրենց հաւատքը այսպիսի կեցւածք մը կը պարտադրէ իրենց։ Ուրիշներ երկերու, սերունդ ապահովելու, բարի կամ չար գործերով նշանաւոր ըլլալու մէջ կը տեսնեն անմահութիւնը։ անշուշտ այլապէս թա՛մ անմահութիւն մըն է այս կրօնական իմաստով։

Ինչ ալ ըլլան տուեալ ժամանակի և միջավայրի մը մէջ մարդուն հաւատքն ու դիտական հմտութիւնը, միակ կարելի կեցւածքը հարցաքննելն է հաւատքը, ո՛չ քանդելու, այլ՝ վերակառուցանելու նպատակով, հարցաքննելն է դիտական հմտութիւններն ու ծանօթութիւնները, ո՛չ տրտմելու և պարզապէս հերքելու, այլ՝ նոր թափով մը ընդլայնելու դիտական հորիզոնը։ Սակայն այդ կեցւածքին անջատելի մէկ մասն է մարդկային զանազան միջոցներով մեր գաղափարները կարելի ներդաշնակութեամբ իրարու քով բերելու փորձը։ Կրօնքին կարելի է մօտենալ դիտական կեցւածքով, և դիտութեան կարելի է մօտենալ կրօնական համոզումներով և հոգեկան արժէքներու չափանիշներով։ Մասնակի ուսումնասիրութիւն և մակերեսային արժեւորում կ'առաջնորդեն չիտթութեան։ Հմտութիւն և դիտութիւն ունենալ այնքան կարեւոր են, որքան այդ հմտութիւնն ու դիտութիւնը կիրարկելու կերպեր որոշելը։ Քնններորդ դարը տակաւին կրնայ վկան ըլլալ կրօնքի և դիտութեան դարաւոր ընդհարումի լուծման, կրօնքի և դիտութեան համագործակցութեան ողին ապահովելով։ (Վերջ)

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՅԻ

Եւսեբիոս Կեսարացիի Եկեղեցական Պատմութեան հայերէն թարգմանութիւնը տպուած է Վենետիկ 1877 թուին։ Այդ հրատարակութեան համաձայն նախկին թարգմանութեան Տասներորդ Գլուխի 2-րդ Գլուխը — Խօսք վասն լուսաւորութեան իրաց եկեղեցիաց — կը մնայ թերի։ Պակասող հատուածէն քաղուածոյ մաս մը կը դնուի Ս. Աթուոյս Թիւ 1 Ճառքնաթիղին մէջ — Հատոր Գ., էջ 146ա-149ա — որ սրտէջ չափով չահեկան ըլլալուն կը ներկայացնենք ստորեւ։

Ով քահանայր Աստուծոյ, որ զգեցեալ էք զհանդերձ փրկութեան և զպսակն երկնաւոր փառացն և զաւսումն Աստուծոյ և զպատմութեան քահանայութեանն և զհոգին սուրբ և զու սվ զովնստ նոր տաճարի սրբոյ Աստուծոյ, որ պատուեալ է իմաստութեամբ որ յԱստուծոյ, որ արդեամբք և տառելիաւ գործովք և առաքինի բնաբնութեամբք սքանչելի ևս, զի ինքն Աստուած որ ունի զամենայն զոյիկդերս, տառել պատուովք պսակաց զքեզ, զի ի վերայ երկրի շինեսցիս տաճար Աստուծոյ բանին և միածնի նորա, և եկեղեցի նորա սուրբ և փառաւորիչ Աստուծոյ, եթէ ոք կամեսցի կոչել զքեզ Բեսելիէլ նոր ճարտարապետ խորանին Աստուծոյ, կամ Զարարարէլն այն, որ մեծացոյց զփառս վերջին տաճարին քան զոռաջինն։

Այլ զուք ով զոսինք հաւտին Քրիստոսի, բնակութիւն բանից բարեաց և տեղի խրատու զգաստութեան և լուր սիրելի տառուածապաշտութեան։ Եւ որքան այնքակ որ յառաջագոյն ի լսելիս ձեր ընդունէին ի ձեռն աստուածեղէն ընթերցուածոց, զօրհնութիւնս աստուածապատմութեան և զսքանչելիս Տեսն մերոյ և նազնութիւնս որ լաւ մարդկան աւրանա-

թիւնս հանէին, և համարձակի տակ յորժամ խրատիմք. Աստուած տկանջաւք մեքովք լուաք զոր հարքն մեր պատմեցին մեզ, զգործսն զոր գործեցեր յաւուրս նոցա յաւուրսն առաջինսն:

Այլ արդ ոչ եթէ իբրեւ ի լսելոյ և ոչ իբրեւ ի համբաւէ բանից զբաղուին բարձր և զձեռն երկնաւոր բարերար թագաւորին և Աստուծոյն մերոյ ընդունիմք մեք: Բայց արդեամբք սովին աշուք մերովք տեսաք զի ճշմարիտ են, և հաւատամք մեք որ միանգամ յառաջագոյն տուան վասն յիշատակի: Բայց յաւրճութիւնս երկրորդումս յաղթութեան հանցաւք. և իբրեւ ի նմին գործոյ աղաղակեցաւք և ասացաւք. ոչպէս լուաք՝ սոյնպէս և տեսաք ի քաղաք Տեառն Զաւրութեանց և ի քաղաք Աստուծոյ մերոյ:

Բայց որում քաղաքի, եթէ ոչ այսմ որ շինեցաւ նորոգապէս և ընդունելի եղև Աստուծոյ, որ է սոյ եկեղեցի Աստուծոյ, սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան. վասն այսր զի և այլ միւս ևս բանն Աստուծոյ աւետարանէ. այսպէս և փառաւորութիւնք պատմեցան ի քեզ աւադիկ քաղաքդ Աստուծոյ, այն որ ժողովեաց մեզ, Աստուած բարերարն շնորհաւք միածնի իւրոյ, և ամենեւեան մի մի յայցանէ որ կոչեցան աւրճեացէ աղաղակեցէ և ասացէ. Ուրախ եղէ ևս այք ասէին ցիս թէ ի տուն Տեառն երթիցաւք մեք. և թէ Տէր սիրեցի զվայելչութիւն տան քո և զտեղի յարկի փառաց քոց:

Եւ ոչ թէ միայն առանձինն իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ, այլ ամենեւեան յանկարծակի ի մի հոգի և ի մի շունչ պատուեսցուք, փառաւորեսցուք և ասացուք. Մեծ է Տէր և աւրճեալ է յոյժ ի քաղաք Աստուծոյ մերոյ և ի լեռան սուրբ նորա և սքանչելի զի և մեծ իսկ է ճշմարիտ, և մեծ տաճար նորա և բարձր և սքանչելի և զեղեցիկ տեսանելով քան զամենայն որդիս մարդկան(*). զի աղաղակեցէ և ասացէ ցնա մարգարէութիւնն Եսայիա

որ ասէ այսպէս. Ուրախ եղիցի անապատն ծարաւի, ցնծացեն դաշտք, ցնծացէ և ուրախ եղիցի իբրեւ զշուշան և ծաղկեացէ և բերկրեացի անապատն: Զաւրացարուք ձեւք լքեալք, և ծունկք կթոտք հաստատեցարուք. ասացէք ցկարճամիտս սրտիւք, զաւրացարուք և մի երկնչիք, ահաւասիկ Աստուածն ձեր գայ և առնէ զիրաւունս ձեր. նախ դա և փրկէ զձեզ. քանզի բխեցին ջուրք յանապատի, և գետք հսկեցին յերկիր ծարաւաւ. զի դարձաւ անապատն ի ճահիճս ջուրց, և երկիր ծարաւաւ յաղբերակունս:

Եւ այս բան ասացան մարգարէութեամբ յառաջագոյն և նշանակեցան ի գիրս սուրբս. իսկ զորժքն ոչ իբրեւ ի լսելոյ այլ նիւթիմբ արդեամբք կատարեցան ի մեզ: Զի սա իբրեւ զանապատ, և իբրեւ զերկիր ծարաւաւ զգեցաւ ծաղկաւք. և եղև իբրեւ զշուշան, իբրեւ ասացիալ է մարգարէութեանն, և զհանգերձ փխտյութեան արկաւ. և եղաւ պսակ վայելչութեան որպէս և ուսաւ ի ձեռանէ Եսայիայ երգեալ բարբառովք աւրճեութեան և զովութեան թագաւորի Աստուծոյ:

Արդ լուիցաւք ի նմանէ յասկն անդ իւրում, ցնծացայց ի Տէր-և-ուրախ եղիցի անձն իմ յԱստուած, զի զգեցայց ինձ պատմութեան փրկութեան և արկաւ զինե հանգերձ ուրախութեան. իբրեւ զփխտ զգեցայց փառաւք, և իբրեւ զհարսն՝ զարդու զարդարեաց զիս: Իբրեւ երկիր մի սր բերէ զծաղիկ իւր, և իբրեւ զպարտեզ որ բուսուցանէ զսերմանիս իւր, այսպէս ծագեացէ Տէր զարդարութիւն իւր, և ըզփառս առաջի ամենայն ազգաց հեթանոսաց:

Բայց այսուիկ նա երգեաց: Իսկ թէ որպէս առնէ նմա պատասխանի փխտայն երկնաւոր Յիսուս Քրիստոս, որ է բանն Աստուծոյ. լուր ի նմանէ յասկն իւրում. մի՛ երկնչիք, զի ոչ ամաչեցես. մի՛ կշտամբիր, զի ոչ կորսնաս. քանզի զամաթ մանկութեան քո մոռացիս դու, և նախատինք այրութեան քո ոչ ևս յաշ լիցին քեզ: Քանզի ոչ եթէ իբրեւ զկին մի լքեալ և թողեալ, տարակուսեալ կոչեաց զքեզ Աստուած, և ոչ իբրեւ զկին մի տեսեալ ի մանկութեանէ իւրմէ: Ասաց Աստուած փաբ մի ժամանակ թողի զքեզ,

(*) Այստեղ մեր ձեռագիրը չունի երկար հատուած մը, որ տպագրին մէջ կը տեսնուի էջ 725-733: Ասկէ անդին շարունակուող մասին հին ոսկեգրեան թարգմանութիւնը կը պակսի տպագրեալին մէջ:

և բազում սղորմութեամբ գթացաւ ի վերաքա, առէ Տէր Աստուած փրկիչ քա:

Զարթիր, զարթիր, զի արբեր ի ձեռանէ Տեսուն զբաժակ բարկութեան նսրա, և արբեր և քամեցեր զբաժակ բարկութեան իմոյ, և ոչ ոք էր որ մխիթարէր յամենայն սրգուցն զոր ծնար դաւ, և ոչ ոք էր որ ունէր զձեռանէ քումէ. ահաւորիկ առի ևս ի ձեռանէ քումէ զբաժակ խառնութեան և զբաժակ բարկութեան իմոյ, այլ մի՛ ևս յաւելցիս ըմպել, և հղից զնա ի ձեռն թշուառացուցչացն քաց:

Զարթիր, զարթիր և զգեցիր զաւրութիւն փառաց քաց, թաւթափեա ի հոգոյ այտի, և արի նիստ, լոյծ դու զլուծ ի պարանոցէ քումմէ, համբարձ գաշս քա չարջ զքե, նայեալ և տես, զի ժողովին սրգիք քա և զան առ քեզ: Կենդանի եմ ևս առէ Տէր, զի զամենեւեան զնոսա իրբե և զարդ զգեցչիր, և զարդարեալ իրբե և զհարսն զարդաւ նսքաւք. քանզի աւերեալ էր երկիր քա և կարծանեալ, արդ նեղեցցին ի բնակութենէ, և փախիցեն ի քէն կարծանիչք քա, և խաւսեցցին յականջս քա սրգիք անդաւաճութեան քա և ասացին. նեղ է մեզ տեղիս զի բնակեցուք. և ասացին ի սրտի քում եթէ ո՞ ծնաւ ինձ զայս ամենայն. զի ևս այրի և ամուլ էի, և ինձ զստա ո՞ սնայց. զի ևս պանդախտ և արգելական էի և սաքա ո՞ւր էին:

Զայս ետայի յառաջագոյն կանխեաց և մարդարէացաւ. սաքա յառաջագոյն նշանակեալ էին վասն մեր ի գիրս սուրբս, և պիտոյ էր զի զճշմարտութիւն նոցա աշդեամբք ընդալցուք: Այլ զայս ասաց փետայն որ է ինքն բանն Աստուծոյ առ հարսն իւր, որ նա ինքն է եկեղեցի սուրբ, սրպէսզի դարձեալ խորհուրդ մարդարէութեանն սրբոյ արգեամբ ի ձեղ կառարսոցի. զի տապեալ է ի նստա այսպէս. եթէ ահաւորիկ ևս արարից զքարինս քա բիւրեղ և սղղեցից զհիմունս քա պատուական վիժաւք, և շինեցից զպարիսպս քա շափիւղա, և զդրունս քա կանգնեցից ընտիր ընտիր կարկեհան ակամբք և ամենայն սրգիք քա ծանիցեն զիս. և բաղմասցի խաղաղութիւն սրգուց քաց և արդարութեամբ շինեալիք. այսպէս է սա տաճար մեծ այն

որ ընդ ամենայն արարածս ի ներքոյ երկնից Բանն Աստուած, որ է արարիչ ամենայնի, հաստատեաց կացոյց ի վերայ քան զերկինս, և դարձեալ ի վերայ երկրի զնմանութիւն նսրա լուսաւոր արար, զի յամենայն արարածոց և յամենայն մարդկանէ պատուեցցի հայր նսրա և երկրպագեցցի:

Բայց այն աշխարհն որ ի վերայ քան զերկինս է, որ է վերինն Արարողէմ, և Սիոն լեռանն երկնաւոր, և քաղաք սքանչելի Աստուծոյ կենդանոյ, զի ի նմայ են բնակիչք բիւրաւոր հրեշտակաց և ժողովք արդարաց, որ զրեալ են յերկինս. զի առաւել և անպատում է աւրհնութեամբ, աւրհնեն զարարիչն իւրեանց և զառաջնորդն ամենայնի, զի ոք ի մանկանացուցս ոչ կարէ աւրհնել զնա սրպէս արժանն է. քանզի զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զայն պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց:

Զի արժանի եղաք նմա փայլք ի շատէ հանդերձ կանամբք և մանկալք, փաքունք և մեծամեծք, ի մի հոգի, ի մի շունչ, մի՛ զարդարեցուք խոստովան լինել և աւրհնել զայն որ եղև պատճառք այսր ամենայն բարեաց ի ձեռն եկեղեցոյ: Այն որ քաւէ զմեզս մեր և զանաւրէնութիւնս ամենեցուն ի ձեռն եկեղեցոյ. այն որ բժշկէ զհիւանդութիւնս մեր ի ձեռն եկեղեցոյ. այն որ պսակէ զմեզ սղորմութեամբ և զթաւթեամբ իւրով ի ձեռն եկեղեցոյ: Զի ոչ եթէ ըստ մեղաց մերոց արար մեզ և ոչ ըստ անօրէնութեան մերում հասոյց մեզ: Քանզի սրպէս հեռի են արեւելք յարեւմտից, այնպէս հեռի արար ի մէնջ զանաւրէնութիւնս մեր, և սրպէս զթա հայր ի վերայ սրգուց իւրոց, զթացի Տէր երկիրազծաց իւրոց, սրում փառք յաւիտեանս:

ՀԵՐԱՅ. Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

